

Dr. Kovács Gyula

Az élet, a testi épség és az egészség elleni bűncselekmények (Btk. XII. fejezet I. cím)⁸⁷

„Az emberi élet és az emberi méltóság elválaszthatatlan egységet alkot és minden más megelőző legnagyobb érték. Az emberi élethez és méltósághoz való jog ugyancsak egységet alkotó olyan oszthatatlan és korlátozhatatlan alapjog, amely számos egyéb alapjognak forrása és feltétele. Az emberi élethez és méltósághoz mint abszolút értékhez való jog korlátot jelent az állam büntetőhatalmával szemben.”

[23/1990. (X. 31.) AB határozat]⁸⁸

I. BEVEZETÉS

A történelem folyamán az élet elleni bűncselekmények megítélése koronként változó volt. Másképpen fogalmazva: e bűncselekmények elbírálása a társadalmi fejlődés egyes szakaszaiban jelentős eltéréseket mutatott. (Az emberi élet fontosságának szélsőséges értékelését jól példázza, hogy a történeti fejlődés bizonyos szakaszaiban az ölés körébe tartozott különböző állatok elpusztítása ugyanúgy, mint az ezek által okozott életvesztés, valamint a klasszikus értelemben vett emberölés.)

A fentiekből eredően az emberölést – mint általában a társadalmi jelenségeket – kizárólag történeti szemléletű megközelítésben kell vizsgálni. Történeti megközelítés hiányában ugyanis nem lennének érthetők e deliktum alaktani és oksági összefüggései, amelynek következtében nem adódna elégséges kriminológiai alap a megelőzéshez sem.

Korábbi törvényeink az emberölésnek különböző neveit ismerték. Így gyilkosság-nak tekintették az előre megfontolt szándékkal (mai terminológiával: előre kitérvellen⁸⁹) elkövetett ölést, amelynek súlyosabb eseteit kiemelten kezelték, és mint hűtlenséget büntették: rokongyilkosság, valamint egyfajta különös oltalom alatt álló személyek (pl. bírók, főispánok, stb.⁹⁰) megölése, illetve a későbbiekben az ügynevezett rablógyilkosság⁹¹ és a mérgezés. A gyilkosság mellett az idők folyamán kifejlődött az egyszerű szándékos ölés, az indulatból történő ölés⁹² és a vétkes emberölés fogalma is.

Magyarországon az élet elleni bűncselekményeket legelőször Szent István király Dekrétumainak II. könyve⁹³ szankcionálta: a második csoportba foglalt magánosok

⁸⁷ A mű részét képezi, ha úgy tetszik előtanulmánya egy várhatóan 2013 első negyedévében megjelenő terjedelmesebb, az emberölés nyomozásával és a rendkívüli halál vizsgálatával foglalkozó írásnak.

⁸⁸ Forrás: Alkotmányos elvek és esetek, 593–594. oldal [Constitutional & Legislative Policy Institute (COLPI), Budapest, 1996].

⁸⁹ A hatályos Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény (a továbbiakban: Btk.) 166. § (2) bekezdés a) pontja.

⁹⁰ Vesd össze a Btk. 137. § 1. és 2. pontja, valamint 166. § (2) bekezdés e) pontja rendelkezéseivel!

⁹¹ A hatályos Btk. szerint, nyereségvágyból elkövetett emberölés [Btk. 166. § (2) bekezdés b) pontja].

⁹² Mai jogunk szerint, erős felindulásban elkövetett emberölés (Btk. 167. §).

⁹³ Bővebben: <http://www.1000ev.hu/index.php?a=2&k=1&f=258> (Ezer év törvényei).

javai ellen elkövetett bűncselekmények sorát az emberölés nyitotta meg, amely számtalan alakzatban nyert szabályozást.⁹⁴

Az emberölést a Btk. 166. §, az erős felindulásban elkövetett emberölést a 167. § rendeli büntetni. E kettő szakasz azok közé a ritka tényállások közé tartozik, amelyek alapesetét a hatálybalépése óta⁹⁵ a jogalkotó nem módosította. *Mindkettő deliktum* – rendszertani elhelyezkedéséből következően (Btk. XII. fejezet I. cím) *a legsúlyosabb bűncselekmények között foglal helyet.* Megjegyzendő, hogy az élethez való jogot, mint úgynevezett elsőgenerációs alapjogot a korábbi *Alkotmány*⁹⁶ az alapvető jogok és kötelezettségek (XII. fejezet) körében preferálta, valamint a 2012. január 1-től hatályos *Alaptörvény*⁹⁷ is kiemelten kezeli. *Az emberölés* azonban nemcsak a társadalomra súlyosan veszélyes: az ilyen bűncselekmények a jogalkotó értékmérőjétől függetlenül a lakosság körében nagyfokú riadalmat és közfelháborodást váltanak ki, *üldözése a nyomozó hatóságok számára ezért (is) eminens feladat.*

E tanulmány elkészítésekor *az a cél vezérelt,* hogy

- bemutassam a személy elleni bűncselekményeket (Btk. XII. fejezet) a hatályos Büntető Törvénykönyvünk rendszerében,
- különböző elméleti és gyakorlati szempontok figyelembevételével csoportosítsam az élet, a testi épség és az egészség elleni bűncselekményeket (Btk. XII. fejezet I. cím), illetve
- a széles értelemben vett emberölés (Btk. 166. és 167. §) tipizálására (vagy felosztására) kínáló számtalan lehetőség közül néhányal megismertessem az érdeklődőt.

Munkámban *kitérek az új Btk. tervezete előterjesztésének⁹⁸ a témához kapcsolódó fejezeteire, valamint az emberölés új Btk. (2012. évi C. törvény) szerinti szabályozására is.*

A mű az emberölés (Btk. 166. §) és az erős felindulásban elkövetett emberölés (Btk. 167. §) tényállási elemeinek vázlatával, illetve forrás- és irodalomjegyzékkel zárul, amely a felhasznált irodalmat, dokumentumokat, szoftvereket és az internetes hivatkozásokat tartalmazza.

Az utóbbi évtizedekben igencsak felgyorsult, mondhatni rohamléptékű jogalkotási tevékenység miatt, fel kell hívnom a figyelmet arra, hogy *a kéziratot 2012. szeptember 30-án zártam le,* következésképpen a tanulmányban szereplő jogszabályi hivatkozások ezt az állapotot tükrözik. A változások követése a Tisztelt Olvasóra hárul.

II. A SZEMÉLY ELLENI BŰNCSELEKMÉNYEKRŐL ÁLTALÁBAN

A személy elleni bűncselekményeket a jogalkotó a Btk. Különös Részének XII. fejezetében helyezte el. A Btk. XII. fejezete három címre

- *Az élet, a testi épség és az egészség elleni bűncselekmények (I. cím),*

⁹⁴ Forrás: Dr. Kovács Gyula Újszülött sérelmére elkövetett emberölés, 5–9. oldal. Rendvédelmi Füzetek, 4/2001. szám (Rendőrtisztai Főiskola, Budapest, 2001).

⁹⁵ A Btk. az 1979. évi 5. törvényerejű rendelet alapján 1979. július 1-jén lépett hatályba.

⁹⁶ A Magyar Köztársaság Alkotmányáról szóló 1949. évi XX. törvény (Alkotmány) 54. § (1) bekezdése. Az Alkotmányt hatályon kívül helyezte: Magyarország Alaptörvényének átmeneti rendelkezései 31. cikk (3) bekezdés a) pontja. Hatálytalan: 2012. január 1-től.

⁹⁷ Magyarország Alaptörvényét az Országgyűlés 2011. április 18-i ülésnapján fogadta el. Az élethez és az emberi méltósághoz való jogot az Alaptörvény II. cikke deklarálja.

⁹⁸ Lásd a Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium (a továbbiakban: KIM) XX–BKFO/47/2012. számú kormány-előterjesztés mellékletét (a továbbiakban: Előterjesztés)! Az Előterjesztés közigazgatási egyeztetése folyamatban van, amelynek során az abban szereplő koncepcionális kérdések jelentősen változhatnak. Mindezekre tekintettel az Előterjesztés jelen formájában nem tekinthető a KIM álláspontjának.

- Az egészségügyi beavatkozás, az orvostudományi kutatás rendje és az egészségügyi önrendelkezés elleni bűncselekmények (II. cím), valamint
- A szabadság és az emberi méltóság elleni bűncselekmények (III. cím)

tagolódik.

A XII. fejezetben szereplő deliktumok a személyiségből fakadó, s az Alaptörvényben⁹⁹ biztosított alapvető, úgynevezett elsőgenerációs emberi jogokat sértik, illetve veszélyeztetik. A jogalkotó a szerint sorolja három címbe a bűncselekményeket, hogy azok a személy létét, funkcionális feltételeit (életét, testi épségét, egészségét), az ember szaporodásával, a szerv és szövetátültetéssel, valamint egészségügyi önrendelkezésével összefüggő jogait, illetve személyiségét (szabadságát és emberi méltóságát) támadják.

Az új Btk. a hatályos Btk. XII. fejezete szerinti bűncselekményeket négy csoportba sorolja.

Az Előterjesztés XVI. Fejezete az élet, a testi épség és az egészség elleni bűncselekményeket nevesíti. A XVII. Fejezet az egészségügyi beavatkozás és kutatás rendje elleni bűncselekményeket rendszerezi. A XIX. Fejezet az emberi szabadság elleni bűncselekményeket tartalmazza. (A köztes XVIII. Fejezetben az egészséget veszélyeztető bűncselekmények szerepelnek.) Végül a XXII. fejezet az emberi méltóság és az egyes alapvető jogok elleni bűncselekményeket taglalja. (A köztes XX–XXI. Fejezetben a nemi élet szabadsága és a nemi erkölcs elleni bűncselekmények, illetve a gyermekek érdekét sértő és a család elleni bűncselekmények foglalnak helyet.)

2.1. A személy elleni bűncselekmények csoportosítása

A Btk. XII. fejezete (A személy elleni bűncselekmények) a Btk. legutóbbi hatályos módosításáig (2012. július 13.)¹⁰⁰ *harminchárom* (nyolc plusz hét plusz tizennyolc) tényállást tartalmaz. A tényállások sorrendben a következők.

Az élet, a testi épség és az egészség elleni bűncselekmények (XII. fejezet I. cím):

- Emberölés (Btk. 166. §),
- Erős felindulásban elkövetett emberölés (Btk. 167. §),
- Öngyilkosságban közreműködés (Btk. 168. §),
- Magzatelhajtás (Btk. 169. §),
- Testi sértés (Btk. 170. §),
- Foglalkozás körében elkövetett veszélyeztetés (Btk. 171. §);
- Segítségnyújtás elmulasztása (Btk. 172. §),
- Gondozás elmulasztása (Btk. 173. §).

Az egészségügyi beavatkozás, az orvostudományi kutatás rendje és az egészségügyi önrendelkezés elleni bűncselekmények (XII. fejezet II. cím):

- Beavatkozás az emberi génállományba (Btk. 173/A. §),
- Emberi ivarsejt tiltott felhasználása (Btk. 173/B. §),
- Születendő gyermek nemének megválasztása (Btk. 173/C. §),
- Emberen végezhető kutatás szabályainak megszegése (Btk. 173/D. §),
- Embrióval vagy ivarsejttel végezhető kutatás szabályainak megszegése (Btk. 173/E. §),
- Egészségügyi önrendelkezési jog megsértése (Btk. 173/H. §),
- Emberi testi tiltott felhasználása (Btk. 173/I. §).

A szabadság és az emberi méltóság elleni bűncselekmények (XII. fejezet III. cím):

⁹⁹ Az élethez és az emberi méltósághoz való jogot az Alaptörvény II. cikke deklarálja.

¹⁰⁰ Módosította: a kölcsönzött kulturális javak különleges védelméről szóló 2012. évi XCV. törvény. Hatályos: 2012. július 13-tól.

- Kényszerítés (Btk. 174. §),
- A lelkiismereti és a vallásszabadság megsértése (Btk. 174/A. §),
- Közösség tagja elleni erőszak (Btk. 174/B. §),
- Az egyesülési, a gyülekezési szabadság, valamint a választási gyűlésen való részvétel jogának megsértése (Btk. 174/C. §),
- Személyi szabadság megsértése (Btk. 175. §),
- Emberrablás (Btk. 175/A. §),
- Emberkereskedelem (Btk. 175/B. §),
- Magánlaksértés (Btk. 176. §),
- Zaklatás (Btk. 176/A. §),
- Magántitok megsértése (Btk. 177. §),
- Visszaélés személyes adattal (Btk. 177/A. §),
- Visszaélés közérdekű adattal (Btk. 177/B. §),
- Levéltitok megsértése (Btk. 178. §),
- Magántitok jogosulatlan megismerése (Btk. 178/A. §),
- Rágalmazás (Btk. 179. §),
- Becsületsértés (Btk. 180. §),
- Kiszolgáltatót személy megalázása (Btk. 180/A. §),
- Kegyeletsértés (Btk. 181. §).

2.2. Az élet, a testi épség és az egészség elleni bűncselekmények csoportosítása¹⁰¹

Az élet, a testi épség és az egészség elleni bűncselekményeket (Btk. XII. fejezet I. cím) különböző elméleti és gyakorlati szempontok figyelembevételével a következők szerint csoportosítottam:

- az általános törvényi tényállás elemei alapján,
- üldözhetőség és súly szerint, továbbá
- a tényállások egymáshoz való viszonya, illetve egyéb szempontok alapulvételeivel.

A) Csoportosítás az általános törvényi tényállás elemei alapján

A közvetlen jogi tárgy azonosságára tekintettel az élet, a testi épség és az egészség elleni bűncselekmények négy csoportba sorolhatók.

Az első csoportba tartozik az emberölés (Btk. 166. §), az erős felindulásban elkövetett emberölés (Btk. 167. §) és az öngyilkosságban közreműködés (Btk. 168. §). E bűncselekmények jogi tárgya az emberi élet sérthetetlenségéhez fűződő társadalmi érdek.

A második kategóriába a magzatelhajtás (Btk. 169. §) vonható. E bűncselekmény jogi tárgya a magzati élet védelme, valamint a várandós nő élete, testi épsége és egészsége.

A harmadik csoportban a testi sértés (Btk. 170. §) foglal helyet. E deliktum jogi tárgya az ember testi épsége és egészsége.

A negyedik kategóriát azok a tényállások alkotják, amelyek közvetlen jogi tárgya – az első csoportba tartozó deliktumok jogi tárgyához képest – többtelemet tartalmaz. Ilyen tényállások a foglalkozás körében elkövetett veszélyeztetés (Btk. 171. §),

¹⁰¹ A fejezet elkészítéséhez felhasználtam egy korábbi munkámat: A személy elleni bűncselekmények vázlata (Btk. XII. fejezet). ORFK Tájékoztató, 3/2002. szám, 1–74. oldal (Országos Rendőrfőkapitányság, Budapest, 2002).

a segítségnyújtás elmulasztása (Btk. 172. §), a gondozás elmulasztása és a második kategóriába sorolt magzatelhajtás (Btk. 169. §) is.

Az elkövetési tárgy (dolog és passzív alany) alapján a Btk. XII. fejezet I. címbe tartozó tényállások nem különíthetők el, ugyanis mindegyik bűncselekménynek van passzív alanya. Megjegyezni kívánom, hogy a passzív alany tekintetében további csoportosítások lehetségesek (erről később lesz szó), valamint az öngyilkosságban közreműködés (Btk. 168. §) esetében a passzív alany mibenléte a jogtudományok művelői körében vita tárgyát képezi.

A tárgyi oldalon az elkövetési magatartások alapján háromféleképpen csoportosíthatunk.

Az emberölés (Btk. 166. §) és a foglalkozás körében elkövetett veszélyeztetés (Btk. 171. §) *tevés* és *mulasztással egyaránt* megvalósítható.

Az erős felindulásban elkövetett emberölés (Btk. 167. §), az öngyilkosságban közreműködés (Btk. 168. §), a magzatelhajtás (Btk. 169. §) és a testi sértés (Btk. 170. §) *tipikusan tevés*sal valósítható meg, noha az egészségsértés, mint a testi sértés egyik elkövetési magatartása mulasztással is tényállásszerű.

A segítségnyújtás elmulasztása (Btk. 172. §) és a gondozás elmulasztása (Btk. 173. §) *kizárólag mulasztással* követhető el.

Az eredmény vonatkozásában alapvetően kétfajta bűncselekménytípus különböztethető meg.

A *materiális* (anyagi vagy eredmény) bűncselekmények közé az emberölés (Btk. 166. §), az erős felindulásban elkövetett emberölés (Btk. 167. §), az öngyilkosságban közreműködés (Btk. 168. §), a magzatelhajtás (Btk. 169. §), a testi sértés (Btk. 170. §), a foglalkozás körében elkövetett veszélyeztetés (Btk. 171. §) és a gondozás elmulasztása (Btk. 173. §) tartozik. (Az öngyilkosság megkísérlése vagy elkövetése, mint az öngyilkosságban közreműködés eredménye a jogtudományok művelőinek körében vitatott.) A segítségnyújtás elmulasztása (Btk. 172. §) *immateriális* (alaki vagy eredmény nélküli) bűncselekmény.

Az eredménnyel kapcsolatosan *nem hagyhatók figyelmen kívül az emberölés tényállását (is) módosító legújabb rendelkezések*. A gyermekbarát igazságszolgáltatás megvalósulásához kapcsolódó egyes törvények módosításáról szóló 2012. évi LXII. törvény 4. § – 2012. június 29-i hatállyal – új (3a) bekezdéssel egészítette ki a Btk. 166. §-át. *A módosítás értelmében a Btk. 166. § (1) bekezdése szerint büntetendő, aki tizennegyedik életévét be nem töltött vagy akaratnyilvánításra képtelen személyt öngyilkosságra rábír, ha az öngyilkosságot elkövetik.*

Az idézett törvényhelyhez fűzött miniszteri indokolás szerint, *a módosító rendelkezések az eddigi következetes jogalkalmazói gyakorlatot emelték törvényi szintre*, ugyanis a bíróság a hivatkozott speciális passzív alanyok esetében a rábírással elkövetett öngyilkosságban közreműködést emberölésnek minősítette. [Itt és most azt nem firtatom, hogy milyen (jogi) alapon.] Az indokolás zavaros, néhol egymásnak ellentmondó fejtegetéseit a továbbiakban nem veszem górcső alá. Egy gyöngyszemet azért hadd idézzek: *a módosító „rendelkezés a törvény belső dogmatikai összhangját is hivatott megteremteni.”* Hát... Ilyen kinyilatkozások ellen amúgy sincsenek észérveim.

Nem melleleg *a jogalkotó az öngyilkosságban közreműködés (Btk. 168. §) tényállását is új minősített esettel egészítette ki*. Az ugyancsak 2012. június 29-től hatályos (2) bekezdés értelmében súlyosabban büntetendő az a tizennyolcadik életévét betöltött személy, aki tizennyolcadik életévét be nem töltött személyt bír rá öngyilkosságra, vagy ennek elkövetéséhez segítséget nyújt, ha az öngyilkosságot megkísérlik vagy elkövetik.

Költői kérdés a törvényhozóhoz: tessék mondani! Nem lett volna következetesebb, ha a Btk. 166. § (3a) bekezdésével a Btk. 168. §-át egészítik ki?

Az *alany szerinti csoportosítás alapján* az emberölés (Btk. 166. §), az erős felindulásban elkövetett emberölés (Btk. 167. §), az öngyilkosságban közreműködés alapesete [Btk. 168. § (1) bekezdése], a magzatelhajtás büntette [Btk. 169. § (1)–(3) bekezdései], a testi sértés (Btk. 170. §) és a segítségnyújtás elmulasztása (Btk. 172. §) elkövetője *bárki* lehet, aki az általános alannyá válás feltételeinek megfelel. Ezzel szemben az öngyilkosságban közreműködés minősített esete [Btk. 168. § (2) bekezdése], a magzatelhajtás vétsége [Btk. 169. § (4) bekezdése], a foglalkozás körében elkövetett veszélyeztetés (Btk. 171. §), valamint a gondozás elmulasztása (Btk. 173. §) *alanya speciális*.

A *bűnösséget vizsgálva* (az alanyi oldal szerinti csoportosítás) megállapítható, hogy az élet, a testi épség és az egészség elleni bűncselekmények közül alapesetben az emberölés [Btk. 166. § (1) bekezdése] *szándékosan* (egyenes és eshetőleges szándék) és *gondatlanul* (tudatos és hanyag gondatlanság) egyaránt elkövethető. Az erős felindulásban elkövetett emberölés (Btk. 167. §), az öngyilkosságban közreműködés (Btk. 168. §), a magzatelhajtás (Btk. 169. §), a (könnyű) testi sértés [Btk. 170. § (1) bekezdése], a segítségnyújtás elmulasztása (Btk. 172. §) és a gondozás elmulasztása (Btk. 173. §) *csak szándékosan* (egyenes és eshetőleges szándékkal), a foglalkozás körében elkövetett veszélyeztetés (Btk. 171. §) pedig *kizárólag gondatlanul* (tudatos és hanyag gondatlanság) valósítható meg.

Célzatot egyik bűncselekmény alapesetében sem fogalmaz meg a jogalkotó.

B) Csoportosítás az üldözhetőség szerint

A Btk. XII. fejezet I. címében szereplő bűncselekmények a *könnyű testi sértés vétsége kivételével hivatalból üldözendők* (ügynevezett közvédas deliktumok). A Btk. 170. § (1) bekezdésében meghatározott vétség elkövetője csak magánindítványra büntethető.¹⁰²

C) Csoportosítás súly szerint

Az élet, a testi épség és az egészség elleni bűncselekmények (Btk. XII. fejezet I. cím) közül alapesetben az emberölés (Btk. 166. §), az erős felindulásban elkövetett emberölés (Btk. 167. §), az öngyilkosságban közreműködés (Btk. 168.) és a gondozás elmulasztása (Btk. 173. §) *büntett*. A testi sértés (Btk. 170. §), a foglalkozás körében elkövetett veszélyeztetés (Btk. 171. §) és a segítségnyújtás elmulasztása (Btk. 172. §) *vétség*. A *magzatelhajtásnak két alapesete van*: a Btk. 169. § (1) bekezdésében büntettet, a (4) bekezdésben vétséget fogalmaz meg a törvényalkotó (e deliktum ügynevezett találkozó bűncselekmény).

D) Csoportosítás a tényállások egymáshoz való viszonya szerint

Az első csoportba azok a bűncselekmények tartoznak, amelyek – a törvényi tényállások alakzatait figyelembe véve – *csak alapeseti tényállással* rendelkeznek. Ezek az erős felindulásban elkövetett emberölés (Btk. 167. §), az öngyilkosságban közreműködés (Btk. 168. §) és a gondozás elmulasztása (Btk. 173. §).

A második kategóriába azok a deliktumok sorolhatók, amelyeknek *minősített esete* is van. Ilyenek az emberölés (Btk. 166. §), a magzatelhajtás (Btk. 169. §), a testi

¹⁰² Btk. 170. § (8) bekezdése.

sértés (Btk. 170. §), a foglalkozás körében elkövetett veszélyeztetés (Btk. 171. §) és a segítségnyújtás elmulasztása (Btk. 172. §).

A Btk. XII. fejezet I. címében nem szerepel olyan tényállás, amelynek *privilegizált* esete is van.

E) Csoportosítás egyéb szempontok szerint

Az élet, a testi épség és az egészség elleni bűncselekmények (Btk. XII. fejezet I. cím) közül az emberölés [Btk. 166. § (1)–(2) bekezdés] és a testi sértés [Btk. 170. § (2)–(4) bekezdés] előkészületét a törvény büntetni rendeli,¹⁰³ a többi deliktum előkészülete nem büntetendő.

F) Az élet, a testi épség és az egészség elleni bűncselekmények, de lege ferenda

A jegyzet II. részének bevezető fejezetében utaltam arra, hogy az Előterjesztés, illetve az új Btk. XVI. Fejezete tartalmazza az élet, a testi épség és az egészség elleni bűncselekményeket. A hatályos Btk. XII. fejezet I. címéhez képest itt lényeges változás nem tapasztalható: az Előterjesztés XVI. Fejezetében ugyanaz a nyolc tényállás szerepel. [A hatályos szabályozáshoz viszonyítva a gondozás elmulasztása (Btk. 173. §), gondozási kötelezettség elmulasztására módosult.] A tényállások szerkezetei felépítése azonban már mutat némi újdonságot, de ezeknek az ismertetése túlterjeszkedne e tanulmány keretein.

2.3. Az emberölés csoportosítása

Az emberölés csoportosítására számtalan lehetőség adódik.

Amennyiben a tényállások Btk. rendszerében elfoglalt helyét vesszük alapul, akkor megkülönböztethetünk emberölést (Btk. 166. §) és erős felindulásban elkövetett emberölést (Btk. 167. §).

Feltéve, hogy magát a tényállást vizsgáljuk, különbséget tehetünk alapeset [Btk. 166. § (1) bekezdése] és minősített eset [Btk. 166. § (2) bekezdése] között. [Az erős felindulásban elkövetett emberölésnek (Btk. 167. §) nincs minősített esete.]

Ha az elkövetés tárgyát (esetünkben a sértettet¹⁰⁴ vagy a passzív alanyt, kriminálisztikai szakkifejezéssel élve az áldozatot) tekintjük rendező elvnek, akkor tipizálhatunk az áldozat életkora, neme és állampolgársága alapján. Megjegyzendő, hogy a tizennegyedik életévét be nem töltött személy sérelmére elkövetett emberölés minősítő körülmény,¹⁰⁵ illetve az újszülött sérelmére megvalósított ölési cselekmény nyomozásának – a szokvány emberöléshez képest is – speciális szabályai és ajánlásai vannak. Korábban az újszülött sérelmére elkövetett emberölés – újszülött megölése címmel (Btk. 166/A.) – önálló tényállás volt a Btk. rendszerében.¹⁰⁶

Hogya az elkövetési magatartásra fókuszálunk, akkor tevással és mulasztással megvalósított emberölésről beszélhetünk, de megszerezhetünk a stádiumok alapulvételével is: így megkülönböztethetjük az emberölés előkészületét (az emberölésre

¹⁰³ Btk. 166. § (3) bekezdése és 170. § (5) bekezdése.

¹⁰⁴ Vessd össze a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény (a továbbiakban: Be.) 51. § (1) bekezdésével!

¹⁰⁵ Btk. 166. § (2) bekezdés i) pontja.

¹⁰⁶ Hatályon kívüli helyezte a megelőző alcímmel együtt a 2003. évi II. törvény 88. § (1) bekezdés e) pontja. Hatálytalan: 2003. március 1-től.

irányuló előkészületet a törvény büntetni rendeli),¹⁰⁷ az emberölés kísérletét,¹⁰⁸ valamint a befejezett emberölést. Befejezett az emberölés, ha az áldozat az elkövetési magatartás(ok) következményeképpen meghal. A halál bekövetkezése az emberölés eredménye (az emberölés – mint azt említettem volt – materiális, másképpen eredmény bűncselekmény).

Osztályozhatunk az elkövetési magatartással szorosan összefüggő szituációs ismérvek szerint is: az elkövetés helyének, idejének, eszközének és módszerének a büntető anyagi jogi szempontok mellett a nyomozás során a bizonyítás és a tényállás felderítésekor különös jelentősége van. Nem mellesleg az elkövetés eszköze egyfelől már önmagában tárgyi bizonyítási eszköz, másfelől az eszköz a bűncselekmény elkövetésének vagy a bűncselekmény elkövetésével összefüggésben az elkövető nyomait hordozza.¹⁰⁹ Végül, de nem utolsó sorban az eszközről, használatának módjáról, illetve általában az elkövetés módszeréről egyenes következtetés vonható le – egyebek mellett – az elkövető (tettes)¹¹⁰ személyére.

Az elkövetői oldalra, másképpen *az alanyra figyelemmel* – akárcsak a sértettek esetében – csoportosíthatunk az életkor (büntető anyagi- és büntetőeljárás-jogi szempontból nézve a gyermekkorú, illetve a fiatalkorú elkövetőnek van jelentősége),¹¹¹ a nem és az állampolgárság alapján, továbbá az előző elítélés (büntetett előélet) szerint. Itt különbséget tehetünk egyszeri, úgynevezett első büntényes (másképpen büntetlen) és bűnismétlő elkövető között. A bűnismétlő lehet nem visszaeső vagy visszaeső.¹¹² Ez utóbbi kategórián belül különös visszaesőről, többszörös visszaesőről és erőszakos visszaesőről¹¹³ beszélhetünk.

Ugyancsak az elkövetői oldalon, tipizálhatunk *a beszámítási képesség milyenségére vagy mértékére*, másképpen az általános alannyá válás feltételeinek megléte, illetve hiánya szerint. Az alannyá válást (beszámítást) kizáró (és korlátozó) okok közül a gyermekkor,¹¹⁴ a kóros elmeállapot,¹¹⁵ valamint a kényszer és a fenyegetés¹¹⁶ játszik szerepet.

Ha *az áldozat és az elkövető közötti viszonyt* vizsgáljuk (az emberölés nyomozása során ez különös jelentőséggel bír), akkor a következő kategóriákat állíthatjuk fel: az áldozat az elkövetőnek

- hozzátartozója (a házastárs és az élettárs kivételével),
- nevelője, felügyelője, gondozója vagy gyógykezelője,
- házastársa vagy élettársa,
- volt házastársa vagy élettársa,
- rendszeres vagy alkalmi szexuális partnere,
- ismerőse (barátja, egyéb ismerőse, iskolatársa, lakótársa, szomszédja, stb.),

továbbá:

- az áldozat és az elkövető között korábban semmilyen kapcsolat nem volt (lényegében az áldozat az elkövető számára idegen) és
- egyéb kategória (a kapcsolat milyensége egyéb okból nem állapítható meg, pl. adathiány miatt).

¹⁰⁷ Lásd a Btk. 18. § és a 166. § (3) bekezdésének rendelkezéseit!

¹⁰⁸ Vesd össze a Btk. 16–17. § rendelkezéseivel!

¹⁰⁹ Be. 115. § (1) bekezdése.

¹¹⁰ Lásd a Btk. 19–21. § rendelkezéseit!

¹¹¹ Btk. 22. § a) pontja, 23. § és 107–121. §; Be. 447–468. §.

¹¹² Btk. 137. § 14. pontja.

¹¹³ Btk. 137. § 15–17. pontja.

¹¹⁴ Btk. 22. § a) pontja és 23. §.

¹¹⁵ Btk. 22. § b) pontja és 24–25. §.

¹¹⁶ Btk. 22. § c) pontja és 26. §.

(Megjegyezni kívánom, hogy az ENYÜBS¹¹⁷ a bűnelkövetők és a sértettek egymáshoz való viszonyának kimutatása céljából harminchárom kategóriát állított fel. Ezért a közérthetőség kedvéért a harminchárom kategóriából a fenti nyolc, úgynevezett gyűjtőcsoportot teljesen önkényesen hoztam létre. Előrebocsátom továbbá, hogy az emberölések több mint kétharmadát az 1–6. gyűjtőcsoportba tarozó áldozatok sérelmére követték el, e kategóriákon belül pedig a 1. és 3–5. csoportban szereplő áldozatok viszik a prímét. Dr. Domokos Andrea már-már szállóigévé vált mondasával élve: a családi otthon a legveszélyesebb hely a világon.)

Amennyiben az alanyi oldalon a bűnösséget (a bűnösség az elkövető tudata és társadalomra veszélyes cselekménye közötti aktuális pszichikai viszony) *vesszük alapul*, úgy szándékos¹¹⁸ (egyenes vagy eshetőleges szándék¹¹⁹), illetve gondatlan¹²⁰ (tudatos vagy hanyag¹²¹) emberölésről beszélhetünk.

Az alanyi oldal nem szükségképpen ismerve alapján különbséget tehetünk a motívum és a célzat között. A motívum az a belső hajtóerő vagy szükséglet, ami az elkövetőt cselekvésre készíti. A célzat túlmutat a szándékon (több mint a szándék) és egyben összefügg a motívummal, mert a célképzet egyben elhatározást kiváltó (vagyis motiváló) hatású. (Nota bene: az egyenes szándékkal történő elkövetés mindig célzatot feltételez!) *Az emberölés minősített esetei között szerepel néhány célzat.* Ilyen a nyereségvágyból vagy más aljas indokból, illetőleg célból történő elkövetés.¹²²

Végezetül *néhány hagyományos* – ha úgy tetszik klasszikus –, *az emberölés elkövetését kiváltó okot* szeretnék a teljesség igénye nélkül felsorolni:

- indulat vagy agresszív beállítódás,
- bosszú, harag,
- rendezetlen családi élet,
- bűnözői életfelfogás, a társadalmi normák nyílt semmibevétele,
- szeszes ital vagy kábítószer (kábitó hatású anyag vagy szer, illetve pszichotróp anyag) hatása,
- szexuális indíttatás,
- szerelemfélézés (féltékenység),
- nyereségvágy,
- az áldozat kihívó (provokáló) magatartása vagy kiszolgáltatott helyzete, stb.

Felhívom a figyelmet arra, hogy *a csoportosítás és a felsorolás korántsem teljes.* Egyben jelzem, hogy az elkövetés helyével és idejével, az elkövetés eszközeivel és módszereivel, az elkövetőkkel és a sértettekkel egy későbbi tanulmányban (Az emberölés néhány kriminalisztikai és kriminológiai sajátossága) behatóbban foglalkozom.

¹¹⁷ Lásd a 11/2011. (III. 30.) BM rendeletet az egységes nyomozó hatósági és ügyészégi bűnügyi statisztikáról!

¹¹⁸ Btk. 166. § (1) bekezdése és 167. §.

¹¹⁹ Dolus directus et dolus eventualis.

¹²⁰ Btk. 166. § (4) bekezdése.

¹²¹ Luxuria et negligentia.

¹²² Btk. 166. § (2) bekezdés b) és c) pontja.

III. AZ EMBERÖLÉS TÉNYÁLLÁSI ELEMEINEK VÁZLATA

A harmadik részben az emberölés alapesetének [Btk. 167. § (1) bekezdése] és az erős felindulásban elkövetett emberölés (Btk. 167. §) tényállási elemei táblázatokba rendezve szerepelnek, valamint a bűncselekménnyel kapcsolatos fontosabb információk (minősített esetek, stádiumok, stb.) ismertetésére kerül sor.

3.1. Az emberölés tényállási elemeinek vázlata [Btk. 166. § (1) bekezdése]

OBJEKTÍV ELEMEK		SZUBJEKTÍV ELEMEK	
Tárgy	Tárgyi oldal	Alany	Alanyi oldal
Jogi tárgy Az emberi élet sérthettségéhez fűződő társadalmi érdekek.	Elkövetési magatartás A passzív alany megölése, amely tevással és mulasztással egyaránt megvalósítható.	Általános alany Az emberölés alanya bárki lehet, aki az általános alannyá válás feltételeinek megfelel.	Bűnösség Az emberölés szándékosan (egyenes és eshetőleges szándékkal) és gondatlanul (tudatos vagy hanyag gondatlansággal) is megvalósítható. ¹²³
Elkövetési tárgy <i>Passzív alany:</i> kizárólag más természetes személy (élő ember) lehet.	Eredmény A passzív alany halála.	Speciális alany	Célzat Motívum

Minősített esetek

Ha az emberölést

- a) előre kitervelten,
- b) nyereségvágyból vagy
- c) más aljas indokból, illetőleg célból,
- d) különös kegyetlenséggel,
- e) hivatalos személy vagy külföldi hivatalos személy ellen, hivatalos eljárása alatt, illetőleg emiatt, közfeladatot ellátó személy ellen, e feladatának teljesítése során, továbbá a hivatalos, a külföldi hivatalos vagy a közfeladatot ellátó személy támogatására vagy védelmére kelt személy ellen,
- f) több emberen,
- g) sok ember életét veszélyeztetve,
- h) különös visszaesőként,
- i) tizennegyedik életévét be nem töltött személy ellen,
- j) védekezésre képtelen személy sérelmére követik el.¹²⁴

¹²³ Btk. 166. § (1) és (4) bekezdése.

¹²⁴ Btk. 166. § (2) bekezdése.

3.2. Öngyilkosságra rábírással történő emberölés tényállási elemeinek vázlatja [Btk. 166. § (3a) bekezdése]

OBJEKTÍV ELEMEK		SZUBJEKTÍV ELEMEK	
Tárgy	Tárgyi oldal	Alany	Alanyi oldal
Jogi tárgy Az emberi élet sértettségéhez fűződő társadalmi érdekek.	Elkövetési magatartás A passzív alany öngyilkosságra rábírása.	Általános alany A bűncselekmény alanya bárki lehet, aki az általános alannya válás feltételeinek megfelelően.	Bűnösség A bűncselekmény szándékosan (tipikusan egyenes szándékkal) megvalósítható meg.
Elkövetési tárgy <i>Passzív alany:</i> tizennegyedik életévét be nem töltött vagy akaratnyilvánításra képtelen személy.	Eredmény Az öngyilkosság elkövetése.	Speciális alany	Célzat Motívum

Stádiumok

Aki emberölésre irányuló előkészületet követ el, büntett miatt büntetendő.¹²⁵

Egyéb (értelmező) rendelkezések

A különös visszaesés szempontjából hasonló jellegű bűncselekmény

- a) az erős felindulásban elkövetett emberölés (167. §), a népirtás [155. § (1) bekezdés a) pont];
- b) az emberrablás és az előjáró vagy szolgálati közeg elleni erőszak súlyosabban minősülő esetei [175/A. § (4) bekezdés, 355. § (5) bekezdés a) pont];
- c) a terrorcselekmény, a légi jármű, vasúti, vízi, közúti tömegközlekedési vagy tömeges áruszállításra alkalmas jármű hatalomba kerítése és a zendülés súlyosabban minősülő esetei, ha a halált szándékosan okozva követik el [261. § (1) bekezdés, 262. § (2) bekezdés, 352. § (3) bekezdés b) pont].¹²⁶

¹²⁵ Btk. 166. § (3) bekezdése.

¹²⁶ Btk. 166. § (5) bekezdése.

3.3. Az erős felindulásban elkövetett emberölés tényállási elemeinek vázlata (Btk. 167. §)

OBJEKTÍV ELEMÉK		SZUBJEKTÍV ELEMÉK	
Tárgy	Tárgyi oldal	Alany	Alanyi oldal
Jogi tárgy Az emberi élet sértettségéhez fűződő társadalmi érdekek.	Elkövetési magatartás A passzív alany megölése, amely tipikusan tevésével valósítható meg. ¹²⁷	Általános alany A bűncselekmény alanya bárki lehet, aki az általános alannya válás feltételeinek megfelel, feltéve, hogy méltányolható okból származó erős felindulásban van.	Bűnösség A bűncselekmény csak szándékosan (egyenes és eshetőleges szándékkal) valósítható meg. ¹²⁸
Elkövetési tárgy <i>Passzív alany:</i> kizárólag más természetes személy (élő ember) lehet.	Eredmény A passzív alany halála.	Speciális alany	Motívum A méltányolható ok. ¹²⁹

Stádiumok

A törvény az erős felindulásban elkövetett emberölés előkészületét nem rendeli büntetni.

IV. FORRÁS- ÉS IRODALOMJEGYZÉK

1. Alkotmányos elvek és esetek [Constitutional & Legislative Policy Institute (COLPI), Budapest, 1996]
2. Az (új) Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényhez fűzött miniszteri indoklás (CompLex Kiadó Jogtár, Budapest, 2012)
3. <http://www.1000ev.hu/index.php?a=2&k=1&f=258> (Ezer év törvényei)
4. Kovács Gyula Újszülött sérelmére elkövetett emberölés. Rendvédelmi Füzetek, 4/2001. szám (Rendőrtisztai Főiskola, Budapest, 2001).
5. Kovács Gyula: A személy elleni bűncselekmények vázlata (Btk. XII. fejezet). ORFK Tájékoztató, 3/2002. szám (Országos Rendőr-főkapitányság, Budapest, 2002)
6. Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium (KIM) XX–BKFO/47/2012. számú kormány-előterjesztés melléklete (az új Btk. tervezete)

¹²⁷ A méltányolható okból származó, erős felindulásban magvalósított, úgynevezett rögtönös ölési cselekmény a mulasztással történő elkövetést lényegében kizárja.

¹²⁸ Az eshetőleges szándék fogalmilag nem kizárt, azonban a cselekmény jellegére tekintettel nem tipikus.

¹²⁹ A cselekmény kiváltó oka akkor méltányolható, ha 1) az elkövetőn kívül eső körülmény; 2) erkölcsileg bizonyos mértékben igazolható; 3) arányban áll az ölési cselekménnyel.